

KIESRAAD

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500 EA 's-Gravenhage

Onderwerp

Advies over de wijziging van de Kiesregeling in verband met de nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen

KIESRAAD

Datum

13 juni 2022

Ons kenmerk

2022-0000298327

Inlichtingen

mr. R.N.A. Al
T 070-4266266

Blad

1 van 11

Bezoekadres

Muzenstraat 85
2511 WB Den Haag

Postadres

Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres

www.kiesraad.nl

E-mailadres

kiesraad@kiesraad.nl

Inleiding

In uw brief van 23 mei 2022 verzocht u de Kiesraad uiterlijk 15 juni 2022 een advies uit te brengen over de wijziging van de Kiesregeling in verband met het voorstel van wet voor de nieuwe procedure voor de vaststelling van verkiezingsuitslagen (hierna: de ontwerperegeling). Hierin worden de standaardformulieren (modellen) vastgesteld die na inwerkingtreding van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen gebruikt moeten worden.¹ De Kiesraad adviseerde eerder over de wetswijziging zelf en de nadere uitwerking daarvan.² In uw adviesaanvraag wordt aangegeven dat de opmaak van de modellen nog wordt uitgewerkt en wordt de Kiesraad verzocht in zijn advies vooral aandacht te besteden aan de inhoud van de modellen. Het advies treft u hierbij aan.

Samenvatting

De nieuwe procedure van vaststelling van de verkiezingsuitslagen introduceert diverse controle- en herstelmogelijkheden. Als nader onderzoek tot correctie van uitslagen aanleiding geeft, dan moeten de gecorrigeerde uitslagen transparant en inzichtelijk worden weergegeven. Met het oog daarop worden nieuwe standaardformulieren (modellen) vastgesteld die in het proces van uitslagvaststelling gebruikt worden. De Kiesraad kan zich in grote lijnen vinden in de voorgestelde modellen.

¹ *Kamerstukken II* 2019/20, 35489. Deze wijziging wordt hierna ook wel aangeduid als 'de aanstaande Kieswet'.

² Deze adviezen van 1 februari 2018, 13 mei 2019, 14 oktober 2019, 13 juli 2020 en 28 maart 2022 zijn te vinden op www.kiesraad.nl.

Datum
13 juni 2022

Kenmerk
2022-0000298327

Onderdeel
Kiesraad

Blad
2 van 11

Nieuw in het proces van uitslagvaststelling zijn de corrigenda, de modellen waarop een correctie op een uitslag moet worden genoteerd. Uit de modellen blijkt op welke wijze het de bedoeling is dat dit wordt gedaan. Goede instructie is hier van groot belang, zodat gebruikers begrijpen hoe zij de correctie aangeven en welke documenten tezamen een getrouw beeld van de verkiezingsuitslag vormen.

De modellen zullen in de praktijk gebruikt en geraadpleegd worden door mensen voor wie dat geen alledaagse bezigheid is. De kans bestaat dat zij door de vele nieuwe modellen en de wijze van naamgeving en nummering het overzicht snel verliezen. Geadviseerd wordt daarom om de nummering en naamgeving van de modellen te vereenvoudigen. De Kiesraad verwacht dat dit het makkelijker maakt voor gebruikers en dat dit meerwaarde heeft voor de instructie van de gebruikers. Ook op enkele andere onderdelen stelt de Kiesraad een vereenvoudiging voor.

In de verschillende modellen komen lijsten met uitslagen voor. Soms worden die lijsten gesplitst in een aantal kolommen waarna de modellen het stembureau vragen om per kolom de subtotalen in te vullen. Deze subtotalen hebben mogelijk een positief effect op het voorkomen van optelfouten door stembureauleden, maar kunnen die juist ook veroorzaken. Het nadere onderzoek dat bij fouten verricht moet worden kan dat uitwijzen en is in de toekomst wellicht aanleiding het noteren van subtotalen anders te waarderen.

1. Vereenvoudiging gebruik en instructie

De nieuwe wijze van uitslagvaststelling vraagt uitgebreide instructie. Het is belangrijk daar goed in te investeren zodat de uitvoerders weten hoe het nieuwe proces verloopt en welk model zij op welk moment moeten gebruiken. Ook voor kiezers moet het duidelijk zijn in welke publicatie zij de door hen gezochte informatie kunnen vinden. Om het gebruik en de instructie rond de verschillende modellen te vereenvoudigen, adviseert de Kiesraad om de naamgeving en nummering van de modellen en rubrieken daarin te verbeteren en doet hiervoor een suggestie.

1.1. Naamgeving en nummering modellen

De systematiek van naamgeving en nummering van de modellen uit de Kiesregeling volgt de naamgeving van de artikelen uit de Kieswet van 1989. Daarin kregen de artikelen een letter van het betreffende hoofdstuk (A t/m Z), gevolgd door een getal. Sindsdien is de Kieswet op losse onderdelen ingrijpend aangepast en zijn er artikelen en zelfs hele hoofdstukken ingevoegd.³ Met de aanstaande wetswijziging wordt hoofdstuk Na ingevoegd. Ook artikelen worden ingevoegd, die vanwege de doorlopende nummering ook weer één of meerdere volletters krijgen.⁴

Technisch is dat in orde. Het maakt alleen wel dat de bijbehorende modellen soms verwarrende aanduidingen krijgen, die voor gebruikers en in de instructie slecht zijn te onderscheiden. Daar komt bij dat 15 van de 21 modellen op dezelfde

³ Zo komt momenteel al na hoofdstuk Y eerst nog Ya.

⁴ bijv. de artikelen P 1, P 1a, P 1b, P 1c, P 1d, P 1e, P 1ea, P 1eb, P 1ec, P 1f en P 1g.

Datum
13 juni 2022

Kenmerk
2022-0000298327

Onderdeel
Kiesraad

Blad
3 van 11

artikelen zijn gebaseerd. Om hen onderling te onderscheiden, worden zij met een extra nummer aangeduid (bijv. de modellen P 1ea-1 en P 1ea-2). Deze dubbeling komt soms omdat het artikel op een andere stap in het proces van uitslagvaststelling van overeenkomstige toepassing is verklaard. Zo hebben de modellen Na 14-2 en Na 14-3 geen betrekking op een stap uit hoofdstuk Na, maar vinden zij hun grondslag in de artikelen P 1e en P 1f van de Kieswet waar naar artikel Na 14 wordt verwezen.

De Kiesraad ziet een grote uitdaging in het correct toepassen en instrueren van de modellen. Voorkomen moet worden dat betrokkenen van het verkiezingsproces door een spraakverwarring verkeerde modellen gebruiken of raadplegen. De Kiesraad adviseert de nummering te vereenvoudigen. Bijvoorbeeld door bij dit deel van de modellen uit de ontwerpregeling te breken met de traditie om te verwijzen naar een specifiek wetsartikel. Een procesmatige nummering ligt meer voor de hand zodat de nummering de volgorde van het proces weerspiegelt. Het gaat om het gewijzigde proces tussen de gehandhaafde (en breed bekende) modellen N 10 en P 22. De Kiesraad doet daarvoor de volgende suggestie:

Suggestie	Ontwerp	Omschrijving
N 10-1	N 10-1	Proces-verbaal van een stembureau
N 10-2	N 10-2	Proces-verbaal van een stembureau
11	Na 14-1	Corrigendum bij een proces-verbaal van een stembureau
12-O	N 5	Overdrachtsdocument aan een gemeentelijk stembureau
12-1	Na 31-1	Proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau
12-2	Na 31-2	Proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau
13	Na 14-2	Corrigendum bij een proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau
14	P 2a	Proces-verbaal nieuwe zitting gemeentelijk stembureau
15	O 7	Proces-verbaal van een hoofdstembureau
16	P 1ea-1	Corrigendum bij een proces-verbaal van een hoofdstembureau
17-1	N 29-1	Proces-verbaal van een briefstembureau
17-2	N 29-2	Proces-verbaal van een briefstembureau
18	Na 14-3	Corrigendum bij een proces-verbaal van een briefstembureau
19	O 39	Proces-verbaal van het nationaal briefstembureau
20	P 1ea-2	Corrigendum bij een proces-verbaal van het nationaal briefstembureau
21	P 1f	Proces-verbaal nieuwe zitting briefstembureau
P 22-1	P 22-1	Proces-verbaal van de uitslag van de verkiezing
P 22-2	P 22-2	Proces-verbaal van de uitslag van de verkiezing

1.2. Naamgeving en nummering rubrieken

Verder is het in de instructie behulpzaam als in de processen-verbaal voor het gemeentelijk stembureau – waarvoor vanwege de keuzevrijheid om al dan niet centraal te tellen twee varianten zijn – de rubrieken uniform te nummeren.⁵ De bezwaren van kiezers, de vermelding van onregelmatigheden, het verklaren van verschillen en het ondertekenen door de leden van het gemeentelijk stembureau gebeurt in de modellen Na 31-1 en Na 31-2 dan in dezelfde rubrieken. Dit

⁵ Dit kan bijvoorbeeld door de rubrieken 3 en 4 van model Na 31-1 samen te voegen.

Datum
13 juni 2022

Kenmerk
2022-0000298327

Onderdeel
Kiesraad

Blad
4 van 11

vergemakkelijk een uniforme uitleg en instructie over deze werkzaamheden aan gemeenten en stembureauleden.

1.3. Uniformering teksten

De modellen bevatten deels dezelfde tekstblokken. Zo is overal waar er sprake is van een openbare zitting een tekstblok opgenomen over eventueel ingediende bezwaren. Het valt op dat daarin tekstuele verschillen voorkomen. Zo wordt in de modellen Na 31-1, P 22-1 en P 22-2 gesproken van 'aanwezige belangstellenden' en op dezelfde plaats in model Na 31-2 van 'aanwezige kiezers'.⁶ Terwijl in de modellen N 29-2 en P 1f weer wordt gesproken van 'aanwezige derden'.⁷ Verder bestaan er tekstuele verschillen omdat er nu eens 'aantal uitgebrachte stemmen' staat en dan weer specifiek 'aantal geldige, blanco en ongeldige stemmen', of 'aantal stemmen per lijst en kandidaat' en 'aantal stemmen per kandidaat en lijst'.⁸ Hoewel dit inhoudelijk geen andere betekenissen zijn, wordt geadviseerd deze tekstblokken te uniformeren. De uniformering komt de verwerking van de modellen in de ondersteunende software ten goede.

2. Subtotalen

De bijlage bij de processen-verbaal van de (brief)stembureaus die een telling uitvoeren, bevat het getelde aantal stemmen per lijst en kandidaat (modellen N 10-1 en N 29-2). De kandidaten staan per lijst verdeeld over meerdere kolommen per pagina, waarvan onder elke kolom een sub totaal moet worden ingevuld. Die subtotalen moeten vervolgens worden opgeteld tot het lijsttotaal. Deze subtotalen kunnen bij handmatige invulling als een goed hulpmiddel worden gezien. Voorkomen moet echter worden dat door deze extra optellingen juist fouten ontstaan. Het nadere onderzoek dat verricht moet worden bij (vermoedens) van fouten, kan uitsluitel bieden of het noteren van subtotalen een positief of negatief effect heeft op het voorkomen van optelfouten. Mogelijk vragen die bevindingen in de toekomst om een andere waardering van de subtotalen op deze processen-verbaal.

Ook in modellen die weergave doen van een resultaat van een optelling van meerdere uitslagen (zoals gemeentelijk stembureaus, hoofdstembureaus en centraal stembureaus) komt de voorgestelde verdeling van de afzonderlijke lijsten in enkele kolommen terug. Onder de kolommen staan volgens het model opnieuw subtotalen die vervolgens moeten worden opgeteld (modellen Na 31-1, Na 31-2, O 7, O 39, P 22-1 en P 22-2). De Kiesraad ziet hiervan geen meerwaarde aangezien deze totalen in de praktijk met behulp van een rekenhulpmiddel zijn vastgesteld. Een rekenkundige tussenstap is daarbij niet nodig. Wat wel vermeld moet worden, is het vastgestelde lijsttotaal.

---

⁶ Idem in rubriek 5 van model P 2a.

⁷ Op grond van de artikelen J 35, N 8a, N 27, Na 30, O 38 en P 20 van de (aanstaande) Kieswet zou gesproken kunnen worden van 'aanwezige personen'.

⁸ Bijvoorbeeld de modellen N 29-2 en Na 14-3.

Datum
13 juni 2022

Kenmerk
2022-0000298327

Onderdeel
Kiesraad

Blad
5 van 11

3. Gecorrigeerde uitslagen

Het gemeentelijk stembureau moet in bepaalde gevallen overgaan tot een nieuwe opnemning van de stembescheiden. Dat is bijvoorbeeld aan de orde wanneer er sprake is van een onverklaard telverschil tussen het aantal toegelaten kiezers en het aantal uitgebrachte stemmen en een vermoede of gebleken fout in de uitslag van het stembureau. Het gevolg van het onderzoek kan zijn dat er een andere uitkomst wordt geconstateerd. Dit wordt dan door het gemeentelijk stembureau aangetekend waarna de gecorrigeerde uitkomsten in een corrigendum worden vastgelegd (model Na 14-1). Ook kan het gebeuren dat het gemeentelijk stembureau na onderzoek een correctie doet in het eigen proces-verbaal. Hiervan wordt eveneens een corrigendum vastgesteld (model Na 14-2). Het centraal stembureau corrigeert vervolgens het kieskringtotaal (model P 1ea-1). Voor briefstembureaus verloopt dat op dezelfde manier.⁹

In de bijlage bij het corrigendum worden de gecorrigeerde stemcijfers opgenomen. De Kiesraad begrijpt het model aldus dat aantallen die geen correctie behoeven, niet opnieuw worden ingevuld. Zo wordt inzichtelijk welke uitslagen na onderzoek hetzelfde zijn gebleven en welke zijn gecorrigeerd. De Kiesraad komt dit inderdaad het meest transparant voor. In de verdere verwerking van de uitslag moet het corrigendum altijd naast het oorspronkelijke proces-verbaal worden gezien. Het is belangrijk dat er goede instructie is van het gemeentelijk stembureau zodat zij beide stukken goed kunnen verwerken om tot een correct gemeentetotaal te komen.

Ook in de corrigenda wordt weer om subtotalen gevraagd. In het geval van het corrigendum bestaat daarin het gevaar dat alleen de gecorrigeerde uitslagen bij elkaar worden opgeteld (de niet gecorrigeerde uitslagen staan er immers niet) of dat verschillen tegen elkaar worden weggestreept. Dat zou bij de verdere verwerking van de uitslag voor verwarring zorgen. Geadviseerd wordt daarom om de subtellingen per kolom in de corrigenda niet op te nemen (modellen Na 14-1, Na 14-2, Na 14-3, P 1ea-1 en P 1ea-2). Wat wel vermeld moet worden, is het gecorrigeerde lijsttotaal.

4. Procedure voor briefstembureaus

De stemmen die vanuit het buitenland per brief worden ontvangen, worden door de briefstembureaus geopend en geteld. De opening van de briefstemveloppen kan op meerdere dagen worden gedaan. Het briefstembureau legt over elk van deze dagen verantwoording af in model N 29-1. Later vindt de daadwerkelijke telling plaats en worden de uitkomsten in model N 29-2 vastgelegd.

De Kiesraad ziet ruimte voor vereenvoudiging van dit proces. Geadviseerd wordt om in model N 29-1 enkel de verantwoordingen per dag op te nemen en de optellingen daarvan door het briefstembureau te laten vastleggen in model N 29-2. Mocht er later correctie nodig blijken van die optelling, dan hoeft op slechts één model correctie plaats te vinden in plaats van op allebei. Concreet kan dat door de optelling van het per dag genoteerde aantal toegelaten kiezers in rubriek 2 van

---

⁹ In dat geval via de modellen Na 14-3, P 1f en P 1ea-2.

Datum
13 juni 2022

Kenmerk
2022-0000298327

Onderdeel
Kiesraad

Blad
6 van 11

model N 29-1 te verplaatsen naar model N 29-2. Het corrigendum Na 14-3 gaat dan nog slechts over één proces-verbaal.¹⁰ Vervolgens kan op model N 29-1 het blok over de corrigenda achterwege blijven. Dit model bevat dan de algemene gegevens van de zitting(en) van vooropening en de verantwoording per dag. Deze gegevens worden niet gecorrigeerd.

Het nationaal briefstembureau onderzoekt de briefstembureau-uitslagen. Daarbij kan aanleiding blijken voor nadere controle op de juistheid van een uitslag. Het briefstembureau wordt daartoe opgedragen. Indien correctie moet plaatsvinden, wordt dat door het briefstembureau in het corrigendum model Na 14-3 vastgelegd en noteert het nationaal briefstembureau de totale uitkomsten in model O 39. In het corrigendum voor een briefstembureau-uitslag (model Na 14-3) is geen uitsplitsing opgenomen van de redenen van ongeldigverklaring van de briefstem (zoals in rubriek 3b van model N 29-2). Dat roept de vraag op hoe moet worden omgegaan met die aantallen wanneer na onderzoek blijkt dat deze aantallen correctie behoeven.

5. Caribisch Nederland

In de modellen worden op diverse plekken de benamingen 'gemeente', 'gemeentelijk stembureau' en 'burgemeester' gebruikt. In de praktijk zullen de modellen echter ook worden ingezet door de openbare lichamen van Bonaire, Saba en Sint-Eustatius. Voor hen zijn deze benamingen niet juist.¹¹ Geadviseerd wordt daaraan in de redactie aandacht te besteden.

6. Opmerkingen over de afzonderlijke modellen

Ten aanzien van de afzonderlijke modellen heeft de Kiesraad de volgende opmerkingen:

Modellen K 6-1, K 6-2 en M 3

- In de modellen K 6-1, K 6-2 en M 3 wordt vermeld dat bij aanvraag een kopie van een geldig identiteitsbewijs moet worden gevoegd. In model M 3 is verder opgenomen dat een kiezer buiten Nederland het te gebruiken briefstembiljet in beginsel per mail ontvangt. Op verzoek gebeurt dit per post. Deze aanpassingen zijn in lijn met hoe de aanstaande Kieswet luidt.¹² Geadviseerd wordt te verduidelijken dat meegestuurd moet worden een volledige kopie van het identiteitsbewijs (dus zonder gegevens af te schermen en indien van toepassing met inbegrip van de achterzijde van het document). Omdat de inhoud op het formulier zal worden vergeleken met de gegevens op de kopie van het identiteitsbewijs, kan het de kiezer voorts helpen om op het formulier de instructie op te nemen dat de kiezer diens gegevens invult zoals die ook op het identiteitsbewijs staan.
- Om bij invulling meer aandacht te vestigen op de inlevering van de kopie van een identiteitsbewijs, ziet de Kiesraad het als aanbeveling om in de modellen K

¹⁰ De teksten van rubriek 1, 3 en 4 van dit model moeten daarop worden aangepast.

¹¹ Artikel Ya 3 van de aanstaande Kieswet.

¹² Artikelen K 3, tweede lid en M 3 van de Kieswet.

6-1 en M 3 een rubriek op te nemen overeenkomstig rubriek 3 van model K 6-2 waarin expliciet om een identiteitsbewijs wordt gevraagd.

Modellen N 10-1 en N 10-2

- In de modellen N 10-1 en N 10-2 ontbreken in rubriek 3 de vakjes voor het (bij invulling) aanbrengen van een correctie terwijl die in de instructie bij die rubriek wel genoemd worden. Ook in het huidige model zijn die vakjes aanwezig.¹³
- In de modellen N 10-1 en N 10-2 ontbreken in rubriek 4 vakjes voor het (bij invulling) aanbrengen van een correctie. Die maken momenteel wel onderdeel van het huidig vastgestelde model.¹⁴ Onduidelijk is of het ontbreken hiervan bedoeld is.
- In de modellen N 10-1 en N 10-2 kunnen verklaringen worden aangegeven voor een eventueel verschil tussen het aantal toegelaten kiezers en het aantal uitgebrachte stemmen. Het bestaan van een onverklaard telverschil is op grond van het aanstaande artikel Na 12 van de Kieswet aanleiding om later te onderzoeken. Om het bestaan van een onverklaard telverschil direct inzichtelijk te maken, kan het helpen om deze waarde boven- of onderaan de lijstjes van rubriek 5 te zetten in plaats van halverwege.
- Het is in veel gemeenten gebruikelijk om bij de telling meer stembureauleden in te zetten dan er minimaal vereist zijn. Het is de bedoeling dat deze stembureauleden het proces-verbaal ook ondertekenen. Geadviseerd wordt om daarvoor meer ruimte te bieden dan de zeven plaatsen die momenteel in de rubrieken 8 en 9 van de modellen N 10-1 en N 10-2 staan.

Modellen Na 14-1, Na 14-2 en Na 14-3

- In de modellen Na 14-1, Na 14-2 en Na 14-3 ontbreekt de ondertekening van het corrigendum door het gemeentelijk stembureau, terwijl artikel Na 14, derde lid, van de aanstaande Kieswet dit wel eist.
- Het model Na 14-1 kent een dubbel gebruik. Dit corrigendum wordt eerst gebruikt wanneer het gemeentelijk stembureau op grond van artikel Na 12 van de aanstaande Kieswet tot onderzoek van een stembureau heeft besloten. Later kan het model opnieuw worden gebruikt door overeenkomstige toepassing wanneer het centraal stembureau tot onderzoek besluit. Op die situatie is de opsomming van de redenen voor het corrigendum (rubriek 2) niet goed afgestemd.

Model N 5

- In model N 5 legt de burgemeester verantwoording af aan het gemeentelijk stembureau over de opslag en het vervoer van de stembescheiden voorafgaand aan de zitting van het gemeentelijk stembureau. De Kiesraad adviseert om in rubriek 3 keuzevakjes toe te voegen of er wel of geen bijzonderheden zijn te melden. Veelal zal dat namelijk niet het geval zijn. Is dat wel zo, dan bevat het model ruimte om dit toe te lichten. Verder wordt

---

¹³ Model N 10-1 van de Kiesregeling.

¹⁴ Model N 10-1 van de Kiesregeling.

geadviseerd een datum en tijd in de ondertekening te vermelden, zo kan het gemeentelijk stembureau zien op welke periode het document betrekking heeft.

Modellen Na 31-1 en Na 31-2

- In het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau (Na 31-1 en Na 31-2) wordt in rubriek 1 het aantal kiesgerechtigden genoteerd. Dit aantal kan later niet meer gecorrigeerd worden. Het is daarom belangrijk dat meteen het juiste aantal wordt genoteerd. Dat gaat niet altijd goed.¹⁵ De wet voorziet er straks in dat burgemeester en wethouders opgave doen van het aantal kiesgerechtigden.¹⁶ Om te zorgen dat het gemeentelijk stembureau zich uitsluitend op die opgave baseert, kan het helpen om de tekst te wijzigen in: *'Het aantal kiesgerechtigden op basis van de opgave van burgemeester en wethouders bedraagt'*.
- In het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau wordt het totaalaantal getelde stembiljetten en het totaalaantal geldige stemmen gevraagd (rubriek 6 in model Na 31-1 en rubriek 5 in model Na 31-2). Dit is op grond van de wet niet voorgeschreven.¹⁷ De Kiesraad ziet hierin ook het risico dat het gemeentelijk stembureau zich vervolgens bij het de vaststelling van de verschillen tussen het aantal getelde stembiljetten en het aantal toegelaten kiezers op deze totalen baseert, in plaats van op de verschillen per stembureau. Dat kan een vertekend beeld opleveren omdat de verschillen meer of minder op gemeentelijk niveau tegen elkaar weg kunnen vallen. Geadviseerd wordt om overeenkomstig aanstaand artikel Na 26 van Kieswet in die rubrieken alleen het totaalaantal blanco en ongeldige stemmen te vermelden. Dit is in het huidige model N 11 ook zo geregeld. De aantallen geldige stemmen blijken verderop uit het proces-verbaal.
- In het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau staan de nummers en locaties van de stembureaus opgesomd. In model Na 31-1 komen deze lijsten daarna nog mogelijk driemaal terug. Zeker in grote gemeenten kan het proces-verbaal daardoor een grote omvang krijgen waarin de kiezer het overzicht verliest. In overweging wordt gegeven om, na eenmaal de nummers en locaties van de stembureaus op te nemen, verder in het proces-verbaal alleen met de nummers van de betreffende stembureaus te werken.
- In bijlage 1 bij model Na 31-2 wordt melding gemaakt van stembureaus voor vervroegd stemmen. Momenteel staat niet vast dat vervroegd stemmen op de beoogde datum van inwerkingtreding van de ontwerperegeling een mogelijkheid is. Geadviseerd wordt het model daarmee in lijn te brengen.
- Het gemeentelijk stembureau vermeldt in zijn proces-verbaal alle bezwaren die zijn opgenomen in de processen-verbaal van de stembureaus. Hiervoor is in bijlage 1 bij het model Na 31-2 ruimte voor geboden. De Kiesraad mist hierin echter ruimte voor het weergeven van de opmerkingen van stembureauleden over onregelmatigheden tijdens de stemming en stemopneming. Geadviseerd wordt die toe te voegen zodat deze inzichtelijk blijven, zoals eerder geopperd.¹⁸

¹⁵ In 2021 noteerden 47 gemeenten geen of een verkeerd aantal kiesgerechtigden.

¹⁶ Artikel Na 28 van de aanstaande Kieswet.

¹⁷ Artikel Na 26 van de aanstaande Kieswet.

¹⁸ Advies Tijdelijke experimentenregeling centrale stemopneming (advies van 11 februari 2014, te vinden op www.kiesraad.nl), Den Haag: Kiesraad 2014, p. 3.

Datum
13 juni 2022

Kenmerk
2022-0000298327

Onderdeel
Kiesraad

Blad
9 van 11

Model P 2a

- In het model dat het gemeentelijk stembureau opstelt nadat het in opdracht van het centraal stembureau mogelijke fouten heeft onderzocht, staat in rubriek 1 opnieuw het aantal kiesgerechtigden vermeld. Het onderzoek kan zich echter niet daartoe strekken. Dat onderzoek richt zich op grond van artikel P 1e van de aanstaande Kieswet namelijk enkel tot de uitkomsten van de stemopneming. Om onduidelijkheid over het aantal kiesgerechtigden en een eventueel verschil met het eerder vermelde aantal te voorkomen, adviseert de Kiesraad dit aantal uit rubriek 1 van model P 2a te schrappen.
- Als het centraal stembureau opdracht geeft om een vermoeden van een fout te onderzoeken en het onderzoek door het gemeentelijk stembureau wijst uit dat een uitslag van een stembureau gecorrigeerd moet worden, dan zal dat in de praktijk altijd betekenen dat niet alleen een correctie van het stembureautotaal nodig is, maar ook een correctie van het gemeentetotaal. De redactie van rubriek 4 van model P 2a kan op dat punt worden verbeterd. Uit de huidige tekst kan de misvatting ontstaan dat er bij correctie *of* een corrigendum op het stembureautotaal wordt aangeleverd, *of* een corrigendum op het gemeentetotaal. Als een correctie op het stembureautotaal nodig is, is er ook een correctie op het gemeentetotaal nodig. Andersom hoeft dat niet het geval te zijn.¹⁹

Model O 7

- In dit proces-verbaal legt het hoofdstembureau verantwoording af over de werkzaamheden ter vaststelling en bekendmaking van de uitkomst van de stemming bij de stembureaus op kieskringniveau. Deze werkzaamheden worden niet langer verricht in een openbare zitting, terwijl dat in rubriek 1 wel zo staat. Geadviseerd wordt dat aan te passen.

Model O 39

- In het proces-verbaal van het nationaal briefstembureau (O 39) wordt in rubriek 5 het aantal kiesgerechtigden genoteerd. Dit aantal kan later niet meer gecorrigeerd worden. Het is daarom belangrijk dat meteen het juiste aantal wordt genoteerd. De wet voorziet er straks in dat burgemeester en wethouders van Den Haag opgave doen van het aantal kiesgerechtigden.²⁰ Om te zorgen dat het nationaal briefstembureau zich uitsluitend op die opgave baseert, kan het helpen om de tekst te wijzigen in: *'Het aantal geregistreerde kiesgerechtigden met een woonplaats buiten Nederland op basis van de opgave van burgemeester en wethouders bedraagt'*.
- Geadviseerd wordt het aantal stemgerechtigden (rubriek 5a), net als in de vergelijkbare processen-verbaal voor het gemeentelijk stembureau en het hoofdstembureau vooraan te plaatsen. Ook het aantal toegelaten kiezers (rubriek 5b), komt in vergelijkbare processen-verbaal vóór het aantal getelde stembiljetten. Dat deze volgorde overeenkomt met de andere processen-verbaal, vergemakkelijkt de verwerking daarvan. Deze wijzigingen kunnen dan

¹⁹ Bijvoorbeeld als er in het gemeentetotaal een optelfout wordt gemaakt die niet berust op een foute telling van een stembureau.

²⁰ Artikel O 37 van de aanstaande Kieswet.

Datum
13 juni 2022

Kenmerk
2022-0000298327

Onderdeel
Kiesraad

Blad
10 van 11

ook op het corrigendum behorend bij dit model worden doorgevoerd (model P 1ea-2).

Model P 1ea-1

- Met model P 1ea-1 corrigeert het centraal stembureau een totaal van de kieskring. In de bijlage wordt gevraagd naar een verklaring van de verschillen tussen het aantal toegelaten kiezers en het aantal uitgebrachte stemmen. Op die plaats wordt ook gevraagd naar een uitsplitsing van de andere verklaringen dan die vooraf gedefinieerd zijn. Het centraal stembureau kan dit volgens de Kiesraad niet doen, omdat het proces-verbaal van het hoofdstembureau (model O 7) deze uitsplitsing niet inzichtelijk maakt. Dat heeft tot gevolg dat het centraal stembureau die uitsplitsing niet kan corrigeren waardoor opname hiervan in het corrigendum P 1ea-1 achterwege kan blijven.
- Op het model ontbreekt de ondertekening van het corrigendum door de voorzitter van het centraal stembureau, terwijl artikel P 1ea, derde lid, van de aanstaande Kieswet dit wel eist.

Modellen P 22-1 en P 22-2

- In de titel van deze twee modellen is abusievelijk dezelfde nummering gebruikt, in plaats van P 22-1 en P 22-2. Het verschil tussen de modellen is het bestaan van één of meerdere kieskringen.
- In model P 22-2 (bestemd voor verkiezingen met één kieskring), staan in rubriek 4 verklaringen opgesomd die betrekking hebben op briefstembiljetten. Daarvan kan echter bij verkiezingen met één kieskring geen sprake zijn. Datzelfde is aan de orde in rubriek 11 waar meerdere verwijzingen staan naar kieskringen, lijstengroepen en stellen gelijklopende lijsten terwijl dat bij verkiezingen met maar één kieskring niet aan de orde is. Andersom staan in model P 22-2 passages die niet relevant zijn omdat daar juist altijd sprake is van meerdere kieskringen (rubriek 11, eerste regel).
- Het centraal stembureau doet in het proces-verbaal verslag van de controlewerkzaamheden. Hiervoor zijn vaste teksten in het model opgenomen, met invulinstructies voor de leden van het centraal stembureau. De Kiesraad vindt het een verbetering als het centraal stembureau de ruimte krijgt om vanuit zijn eigen expertise zelf verslag te doen en adviseert de bijlage daarop aan te passen. Zo kunnen bevindingen worden gecategoriseerd en kunnen daarbij ook andere bevindingen worden genoemd dan die nu in het model al vaststaand gegeven blijken. Te denken valt aan signalen die het centraal stembureau rondom de uitslagvaststelling heeft ontvangen of een weergave van het proces van uitslagvaststelling en de inzet van ondersteunende software daarin. Een voorbeeld hiervan is te vinden in bijlage 2 van het proces-verbaal van 26 maart 2021.²¹ Desgewenst kan in de instructie aan centraal stembureaus nader worden aangegeven hoe het centraal stembureau verslag kan doen van de afgeronde werkzaamheden, mocht daaraan behoefte bestaan.
- In de bijlage bij het proces-verbaal van het centraal stembureau worden apart de meldingen van belangstellenden genoteerd en daarna apart de uitkomsten

---

²¹ Stcrt 2021, 17975.

Datum
13 juni 2022

Kenmerk
2022-0000298327

Onderdeel
Kiesraad

Blad
11 van 11

naar aanleiding van het onderzoek daarvan. Omdat in laatstbedoelde bijlage de vermoedens opnieuw beschreven moeten worden, heeft het volgens de Kiesraad geen meerwaarde om ook nog apart een beschrijving van de meldingen bij te voegen. Een combinatie van beide onderdelen ligt voor de hand omdat dan duidelijk wordt hoe het centraal stembureau een melding heeft gewogen en wat de uitkomst is van een eventueel onderzoek. Ten aanzien van de huidige formulering van bijlage 1 speelt verder nog dat daar wordt gesproken van 'bezwaren', terwijl deze meldingen op grond van artikel P 1b van de aanstaande Kieswet van een andere aard zijn dan de bezwaren die bij de vaststelling van de uitslag worden behandeld op grond van artikel P 22, eerste lid, van de Kieswet. Geadviseerd wordt dat te verduidelijken.

- o Met het wetsvoorstel waar deze ontwerpregeling op is gebaseerd, wordt het eerder in het proces van uitslagvaststelling mogelijk om tellingen te controleren en zo nodig opnieuw vast te stellen. Daarnaast blijft het centraal stembureau bevoegd om tot een hertelling te besluiten, indien een ernstig vermoeden bestaat dat door een of meer stembureaus bij de stemopneming zodanige fouten zijn gemaakt dat zij van invloed op de zetelverdeling kunnen zijn. Beide mogelijkheden kunnen zich bij een verkiezing voor doen. Om daarin onderscheid te maken, adviseert de Kiesraad om in rubriek 12a en 11a van de modellen P 22-1 respectievelijk P 22-2 de term 'hertelling' te gebruiken in plaats van 'opnieuw tellen stemmen'.

Slot

De nieuwe procedure voor de vaststelling van verkiezingsuitslagen heeft als doel te zorgen voor een betrouwbaarder en transparanter proces van uitslagvaststelling. Om dat te bereiken is het voornemen om het wettelijke proces van uitslagvaststelling ingrijpend te veranderen. Een aanpassing van de in het proces te gebruiken standaardformulieren (modellen) hoort daarbij. De Kiesraad kan zich in grote lijnen vinden in de voorgestelde modellen. Geadviseerd wordt bij het verdere ontwerp hiervan rekening te houden met de genoemde opmerkingen en aanbevelingen. Na vaststelling van de modellen zullen deze in de ondersteunende software OSV2020 geïmplementeerd moeten worden, iets dat naar verwachting enkele maanden in beslag zal nemen en waarbij de Kiesraad gelet op de korte periode tot beoogde inwerkingtreding nog nadere keuzes zal moeten maken over de wijze van de door de software geboden ondersteuning.

DE KIESRAAD,
voor deze,

(was getekend)

W.J. Kuijken
voorzitter

(was getekend)

P.J. Young,
secretaris-directeur